

Stichting Gezamenlijke Projecten Haagse Musea organiseert
museumlessen voor voortgezet onderwijs

CULTUURMENU VO 2.0

schooljaar 2026/2027

Jij
bent aan
zet!

Ga langs bij
bijzondere verzamelingen!

Nieuwe deelnemers:
Nationaal Videogame Museum, Zoetermeer
Expeditie Doggerland, Kijkduin

Voor praktijkonderwijs, vmbo, havo en vwo, klas 1 t/m 3
Prijs € 8,50 per leerling, busvervoer mogelijk voor € 50,00 per klas, betaling via CJP mogelijk

Inhoud

blz 1	Inleiding Cultuurmenu VO 2.0	
	Kom snel naar onze musea!	
blz 3	Cultuurmenu VO Lessen	
blz 4	Uitleg en praktische informatie	
blz 7	Uitleg leergebieden	
blz 8	Haags Historisch Museum	Aan de slag als museummedewerker
blz 9	Rijksmuseum de Gevangenpoort	Van alle kanten bekeken
blz 10	Literatuurmuseum/ Kinderboekenmuseum	Laat je horen!
blz 11	Het Nationaal Videogame Museum	Level up! Wordt een slimme gamer
blz 12	Vredespaleis	Vrede door recht
blz 13	Museum Molen de Vlieger	Onderduiken, een risico voor onderduikers en bewoners
blz 14	Nationaal Monument Oranjehotel	Achter de tralies van de Tweede Wereldoorlog
blz 15	Afdeling Monumentenzorg gemeente Den Haag	Je ging op reis en je nam mee?
blz 16	Muzee Scheveningen	Scheveningen in beeld
blz 17	Museum Panorama Mesdag	Stap in het grootste schilderij van Nederland
blz 18	West Den Haag	Escape room
blz 19	Literatuurmuseum/ Kinderboekenmuseum	Wat was er eerst? Het woord of het beeld?
blz 20	Rijksmuseum Meermanno (Voorheen Huis van het boek)	Zoek het boek!
blz 21	Kunstmuseum Den Haag	Wonen in een schilderij
blz 22	Fotomuseum Den Haag	Snapshot of meesterwerk?
blz 23	De Mesdag Collectie	Mesdag: meester en verzamelaar
blz 24	Expeditie Doggerland	De Zandmotor, Kijkduin
blz 25	Colofon, met dank aan	
blz 26	Adressen Musea	

Jij bent aan zet! Ga langs bij bijzondere verzamelingen

Cultuurmenu VO 2.0 is een nieuwe variant op ons eerdere aanbod. We bieden museumlessen aan binnen twee leergebieden: 'Kunst en cultuur' en 'Burgerschap'. De lessen zijn te volgen van half september 2026 tot en met half juni 2027.

Kijk ook op www.cultuurmenu/voortgezetonderwijs.nl voor alle informatie.

Interactieve museumlessen

Wat we doen: Haagse musea en erfgoedinstellingen bieden interactieve museumlessen voor klas 1 t/m 3 van praktijkonderwijs, vmbo, havo en vwo/gymnasium. De musea, archieven en monumenten die meedoen hebben allemaal eigen en andere collecties. Hierbij horen diverse verhalen over het verleden en heden die worden aangevuld met onze kennis, zienswijzen en ervaring van nu. Verhalen van verschillende doelgroepen uit de samenleving spelen hierin een belangrijke rol. Dit schooljaar zijn er 11 lessen voor praktijkscholen om uit te kiezen. De leerlingen gaan zelf actief meedenken in het ontdekken en onderzoeken en van daaruit samenwerken. Ze verdiepen zich in de diverse collecties van de Haagse musea en erfgoedinstellingen.

Dit schooljaar verwelkomen we twee nieuwe organisaties: het Nationaal Videogame Museum uit Zoetermeer en Expeditie Doggerland uit Kijkduin!

Lessen 'Burgerschap' en 'Kunst en cultuur' op een andere locatie

Voor leerlingen is het heel inspirerend en vormend om vaklessen op een andere locatie te krijgen! Het aanbodoverzicht is terug te vinden blz. 3. Van iedere les is er een uitgebreide

omschrijving te vinden met de lesdoelen, die aansluiten op het schoolcurriculum.

Kunst en cultuur

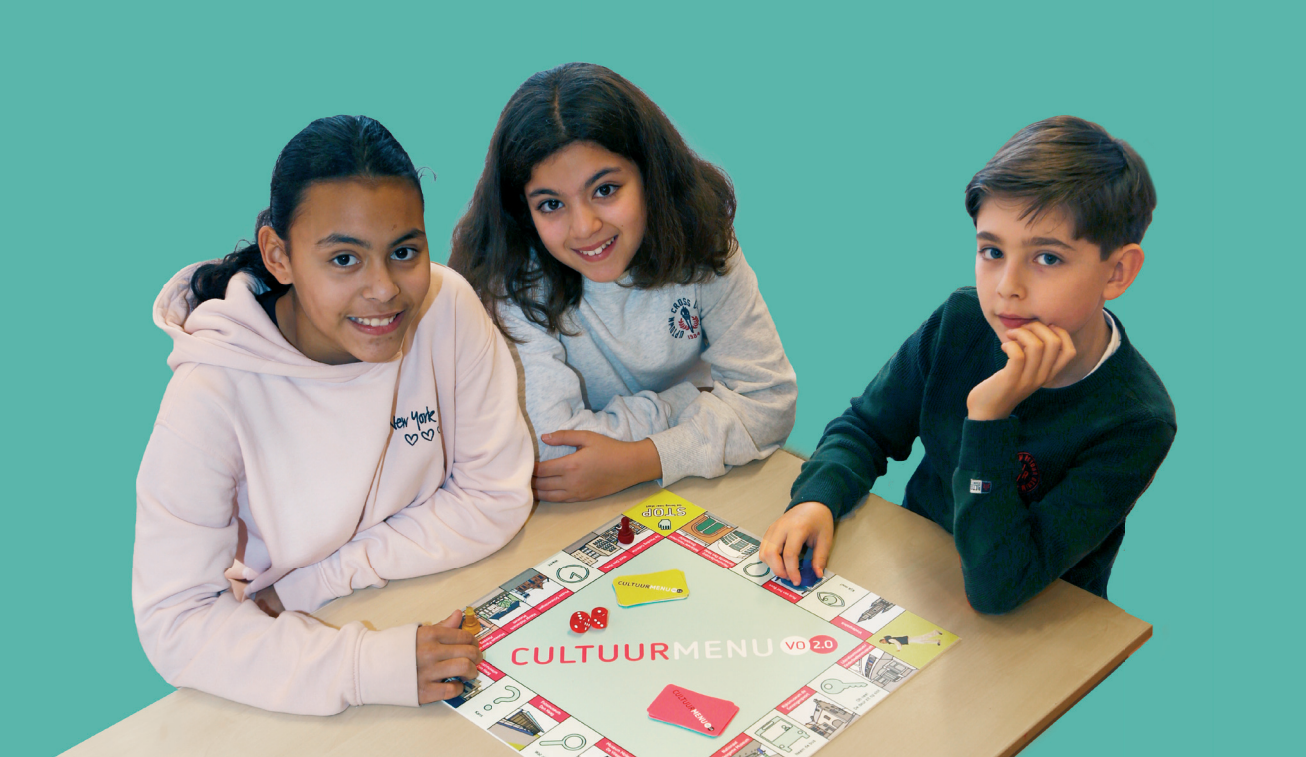
Door in aanraking te komen met kunst en cultuur ontdekken leerlingen dat je je als mens ook op verschillende creatieve manieren kunt uiten en dat dit verschillende betekenissen kan hebben; dat dit creatieve stuk ook in henzelf te vinden is, omdat iedereen in zichzelf voelt dat er dingen leven die je alleen kunt uiten op een andere manier dan met woorden. Een belangrijk leeraspect is dat leerlingen ontdekken wat kunst en cultuur voor henzelf kan betekenen.

Burgerschap

Het leerdomein Burgerschap krijgt steeds meer een belangrijke plek in het onderwijs. Dit is geen apart vak maar is verweven in verschillende vakken op school. De musea nemen thema's uit dit vak op in hun lessen. Belangrijk is het voor leerlingen om door middel van museumbezoek vrij en daardoor creatief te leren denken. Zelfkennis, verbinding ervaren met de lesstof en jezelf hierin een plaats geven is hierbij een belangrijk aspect.

Maatwerk en aanvragen voor projectweek of projectdag

Naast het boeken van data uit ons systeem, kan

de school ook gewenste lesmomenten aan ons voorleggen. Wij regelen dat er een boeking tot stand komt met de school en het museum. Hiermee gaan we het probleem oplossen van de agenda's tussen de musea en de scholen die niet altijd matchen. Er kan voor een projectdag of projectweek een aanvraag worden gedaan. Dat kan eventueel in het kader van een thema. Ook kunnen wij bijvoorbeeld een kennismakingsdag organiseren voor brugklassen in Den Haag en de regio door middel van museumbezoek/lessen.

Gelijke kansen voor jongeren en museumbezoek

We bieden gelijke kansen voor alle leerlingen. Door het geven van Cultuurmenulesen in zeer diverse musea en erfgoedinstellingen krijgen alle leerlingen uit Den Haag en de regio een kans zich op creatief/kunstzinnig gebied te oriënteren en te ontwikkelen.

Jongeren van twaalf t/m vijftien jaar gaan uit zichzelf en van huis uit niet vaak naar een museum, daarom is het zo belangrijk dat ze met de klas gaan. De interactieve inclusieve museumlessen zijn voor hen uitdagend en interessant gemaakt. Het museumbezoek kan heel

inspirerend zijn en hen een onverwacht andere kijk geven op aspecten in onze samenleving. Doordat de musea de leerlingen een positieve ervaring meegeven, zal een bezoek aan een museum op latere leeftijd vanzelfsprekend zijn. Er is veel interactie met de leerlingen en nieuwe lessen worden in co-creaties met scholen samengesteld.

Gratis Cultuurmenu-museumstrippenkaart om de musea te bezoeken

Alle deelnemende scholen krijgen voor de contactpersoon van de school en de docenten die meegaan naar de lessen, een Cultuurmenu-strippenkaart cadeau. Deze kaart biedt gratis 1x museumbezoek aan bij alle deelnemende musea. Hiermee wordt voorbereiden op het museumbezoek nog gemakkelijker en leuker!

Inschrijven en busvervoer regelen kan vanaf 11 mei 2026 t/m half juni 2027 via onze website.

De unieke museumlessen zijn gemaakt met veel aandacht voor alle diverse achtergronden van de leerlingen. We ontvangen leerlingen met veel verschillende (culturele) achtergronden, uit diverse wijken uit Den Haag en de regio. Alle leerlingen zijn welkom!

Cultuurmenu VO Lessen

LEERGEBIED BURGERSCHAP

Hoofdthema	Subthema's	Niveau	Klas	Instelling
samenleving	identiteit	alle	1 t/m 3	Haags Historisch Museum
	solidariteit	alle	1 t/m 3	Rijksmuseum de Gevangenpoort
	participatie	vmbo t/m gymnasium	klas 3	Literatuurmuseum/ Kinderboekenmuseum
	invloed digitale technologie & media	alle	1 t/m 3	Het Nationaal Videogame Museum
oorlog en vrede	vrede en internationaal recht	alle	1 t/m 3	Vredespaleis
	keuzes maken in oorlogstijd	alle	1 t/m 3	Museum Molen de Vlieger
	belang van vrijheid en recht	alle	1 t/m 3	Nationaal Monument Oranjehotel
vrijheid en gelijkheid	migratie	vmbo t/m gymnasium	1 t/m 3	Monumentenzorg

LEERGEBIED KUNST EN CULTUUR

Hoofdthema	Subthema's	Niveau	Klas	Instelling
cultureel erfgoed/ beeldende kunst	schilderkunst, Haagse School	alle	1 t/m 3	Muzee Scheveningen
	schilderkunst en het fenomeen panorama	alle	1 t/m 3	Museum Panorama Mesdag
	betekenis hedendaagse kunst	alle	1 t/m 3	West Den Haag
	betekenis van de kracht van het beeld/illustratie	vmbo t/m gymnasium	klas 1	Literatuurmuseum/ Kinderboekenmuseum
	boekvormgeving	alle	1 t/m 3	Rijksmuseum Meermanno (Voorheen Huis van het boek)
	nieuwe en moderne kunst, de rol van de kunstenaar	alle	1 t/m 3	Kunstmuseum Den Haag
	kunst/fotografie, techniek	vmbo t/m gymnasium	1 t/m 3	Fotomuseum Den Haag
	verzamelingen, schilderkunst en kunstobjecten	vmbo t/m gymnasium	1 t/m 3	De Mesdag Collectie
	meemaken en betekenis geven	vmbo t/m gymnasium	1 en 2	Expeditie Doggerland

*alle is praktijkonderwijs t/m gymnasium

Uitleg en praktische informatie

Zestien museumlessen/workshops

Aan dit project doen zestien Haagse musea en erfgoedinstellingen mee met museumlessen/workshops.

Leergebied Burgerschap:

- Haags Historisch Museum;
- Rijksmuseum de Gevangenpoort;
- Literatuurmuseum/Kinderboekenmuseum;
- Vredespaleis;
- Museum Molen de Vlieger;
- Nationaal Monument Oranjehotel;
- Afdeling Monumentenzorg van de gemeente Den Haag;
- Nationaal Videogame Museum.

Leergebied Kunst en cultuur:

- Muzee Scheveningen;
- Museum Panorama Mesdag;
- West Den Haag;
- Literatuurmuseum/Kinderboekenmuseum;
- Rijksmuseum Meermannom;
- Kunstmuseum Den Haag;
- Fotomuseum Den Haag;
- De Mesdag Collectie;
- Expeditie Doggerland.

De lessen voor klassen 1 t/m 3 zijn per leerjaar/per klas te boeken. Op de website cultuurmenu.nl/voortgezetonderwijs staan voorbereidende en verwerkende lesmaterialen. Voor het praktijkonderwijs zijn er in totaal 11 lessen, verder zijn alle lessen geschikt voor vmbo t/m gymnasium. Iedere les wordt steeds op het niveau van de klas afgestemd.

De interactieve lessen

De interactieve lessen zijn opgebouwd uit een receptief, een productief en een reflecterend deel. Zo gaan de leerlingen kijken, luisteren, onderzoeken, een creatief proces volgen, zelfstandig opdrachten uitvoeren en de opgedane kennis en ervaring interpreteren. De lessen duren 75 minuten.

Vorbereidend en verwerkend lesmateriaal

voor op school

Het lesmateriaal kan gratis worden gedownload op cultuurmenu.nl/voortgezetonderwijs. De museumles van Cultuurmenu VO begint en eindigt op school met het maken van het voorbereidende en verwerkende lesmateriaal. Het is belangrijk dat de leerlingen goed voorbereid zijn op het bezoek en de museumles na afloop goed verwerken. Vanaf augustus 2026 staan alle online lesmaterialen op www.cultuurmenu.nl/voortgezetonderwijs.

Deelnamekosten per leerling per les

Deelname aan de lessen kost per les € 8,50 per leerling. Dit bedrag kan ook verrekend worden met de CJP Cultuurkaart van de school.

Busvervoer

Alleen voor scholen uit de regio Den Haag (Den Haag, Wassenaar, Rijswijk, Delft, Leidschendam, Voorburg, Westland, Zoetermeer) is busvervoer voor € 50,00 per klas mogelijk t/m eind april 2027. Van 1 mei t/m 15 juni 2027 is busvervoer duurder en alleen voor lokaal vervoer uit regio haaglanden op aanvraag beschikbaar. Mailen of bellen naar info@babviostouringcars.nl of tel. 0174-315090.

Klassen kunnen uiteraard ook met eigen vervoer komen. Busvervoer betalen met CJP Cultuurkaart is mogelijk. Scholen van buiten de regio Den Haag kunnen alleen deelnemen als ze met eigen vervoer of openbaar vervoer komen. Het busvervoer kan tijdens de online inschrijving op de website direct geboekt worden, zie hiervoor: www.cultuurmenu.nl/voortgezetonderwijs.

Een half uur voor aanvang van de les staat de bus klaar op de afgesproken opstaptelek. Is de rijafstand langer, dan belt de busmaatschappij de school om een andere tijd af te spreken. Zelf bellen met de busmaatschappij BAB-VIOS Touringcars kan ook: 0174-315090 (maandag t/m vrijdag tussen 9.00 en 17.00 uur).

Als er busvervoer is geboekt dan wordt u als begeleider vriendelijk verzocht erop toe te zien dat de leerlingen een half uur van tevoren klaar staan op de afgesproken opstapplaats. Als de groep te laat komt, kan het museum niet de gehele les geven, omdat er aansluitend vaak volgende museumlessen gepland staan.

Groeps grootte

De maximale omvang van de groep wordt per museum bepaald. Dit staat aangegeven bij elke les, zowel in deze brochure als op de website www.cultuurmenu.nl. Als de groeps grootte op het moment van vertrek zal afwijken van het aantal dat bij inschrijving is opgegeven, geef dit dan tijdig door, bij voorkeur via uw eigen account van school of via een e-mail aan cultuurmenu@bezoekplanner.nl. Dit is belangrijk voor het museum en het aantal zitplaatsen in de bus. De groep wordt gesplitst als er voor een les een grotere groep leerlingen is opgegeven dan is toegestaan.

Aantal begeleiders vanuit school

Bij iedere lesomschrijving in de brochure en op de website staat per museum het gewenste aantal begeleiders genoemd. Het is helaas niet mogelijk om meer begeleiders mee te nemen dan wordt aangegeven. Dit heeft te maken met de ontvangstmogelijkheid en met het aantal zitplaatsen in de bus.

Lesmomenten, lestijden en tijdsduur van de les

De lessen van het Cultuurmenu VO worden gegeven in drie periodes waarbij busvervoer mogelijk is: september t/m december 2026, januari t/m april 2027. De lestijden zijn in deze twee periodes: 9.15 uur, 10.45 uur en 13.30 uur. Daarna van mei t/m half juni zijn de lestijden 10.45 uur en 13.00 uur en is busvervoer mogelijk op aanvraag. Alle museumlessen duren 75 minuten.

Inschrijven schooljaar 2026-2027

Inschrijven kan vanaf 11 mei 2026 t/m half juni 2027 via de website cultuurmenu.nl/voortgezetonderwijs. Daar kunt u een account aanmaken.

- 1 De school kan in het online boekingssysteem per museum uit beschikbare data kiezen. De lessen zijn per leerjaar/per klas te boeken.
- 2 Zit uw datum er niet bij? Op maat aanvragen kan ook. Dan kunt u via uw account in Bezoekplanner minimaal een maand van tevoren een verzoek indienen. De extra boekings- en administratiekosten zijn 20 euro vanaf 3 boekingen. In nauw overleg met de school worden er dan lesmomenten met het museum en eventueel busvervoer geregeld. Dit bedrag kan ook betaald worden met de CJP kaart.

Opgeven van klassen en reserveren

Bij het aanmaken van een reservering wordt gevraagd diverse gegevens in te vullen. Wilt u dit zo nauwkeurig mogelijk doen, dit is belangrijk voor het samenstellen van het rooster.

Vult u bij de gegevens altijd in:

- 1 alle klassen die u wilt opgeven met het juiste aantal leerlingen per klas;
- 2 het niveau van de groep;
- 3 de naam van de klassendocent die meegaat.

Vervolgens wordt het leerjaar van de klas aangegeven. Daarna worden de beschikbare musea getoond. Na het selecteren van een museum kan een keuze worden gemaakt uit één van de beschikbare data.

Roostervragen - roosterwijzigingen

Stuur een bericht via het account van de school via de homepageberichten icoon 'stuur een bericht' of stuur een e-mail naar de roosterhelpdesk: cultuurmenu@bezoekplanner.nl.

Hotline

Verhinderung binnen 24 uur doorgeven?
Bel de hotline 0174-315090 op werkdagen.
Bereikbaar van 8.00 uur tot 17.00 uur.

CJP Cultuurkaart

Ten slotte wordt gevraagd of uw school nog gebruik wil maken van de huidige CJP Cultuurkaart van het schooljaar 2025/2026 of van het nieuwe schooljaar 2026/2027, of dat u geen gebruik wil maken van deze kaart.

Vijf euro subsidie per leerling gemeente Den Haag

De gemeente Den Haag geeft € 5,00 per leerling voor klas 1 t/m 3 subsidie aan Haagse scholen die aangesloten zijn bij de CJP Cultuurkaart. Om hiervoor in aanmerking te komen kunt u de klassen inschrijven via de website van CultuurSchakel www.cultuurschakel.nl/ inschrijven De gemeentelijke subsidie geldt voor alle lessen voor klas 1 t/m 3 voor alle scholen met een CJP Cultuurkaart!

Reserveringen en start Cultuurmenu VO

Op de website kan de school altijd de reserveringen bekijken. Na de reservering is er per boeking nog 2 dagen bedenktijd, daarna zijn de reserveringen definitief. De eerste museumlessen gaan in september 2026 van start.

Annuleren

Bij iedere annulering wordt € 47,50 administratiekosten in rekening gebracht.

Daarnaast brengen we de kosten van € 8,50 per leerling van de afgezegde les (deels) in rekening volgens de volgende staffel:

- Bij annulering tussen 0 t/m 10 werkdagen voorafgaand de les: 100% van de kosten van de les;
- Bij annulering tussen 10 t/m 15 werkdagen voorafgaand de les: 50 % van de kosten van de les;
- Bij annulering vanaf 15 werkdagen voorafgaand de les: 25% van de kosten van de les.

In principe zijn alleen vervangende lessen mogelijk als in het geval van overmacht of een uitzonderlijke situatie (zoals extreme weersomstandigheden, plotselinge ernstige ziekte

van een leerkracht) een les wordt afgezegd. De kosten van deze vervangende les worden ook in rekening gebracht. In de Bezoekplanner van het beheer-account van de school kunnen lessen geannuleerd worden.

Relevante wijzigingen voor het rooster doorgeven

Hieronder vallen alle andere relevante zaken als: wijziging aantal leerlingen, adreswijziging, opstapplaatswijziging of splitsing van de groepen. Zij kunnen via het account van school worden doorgegeven. Op de homepage staat een knop met 'stuur een bericht'. U kunt eventueel ook een e-mail sturen aan de helpdesk: cultuurmenu@bezoekplanner.nl.

Annuleren via uw account

Wilt u een reservering annuleren die niet binnen 24 uur plaatsvindt? Volg dan de instructies in uw account. Of de groep in aanmerking komt voor een andere les, hangt af van de reden van annulering. Er wordt via een mailberichtensysteem een andere les gezocht. Uitzonderingsgevallen worden apart door het Projectenbureau Haagse Musea beoordeeld. Bij een annulering van een les krijgen de betrokken school, het museum en de busmaatschappij een e-mail en de les krijgt de status 'geannuleerd'.

Evaluatieformulieren en klankbordvergadering

Op de website van het Cultuurmenu VO staan evaluatieformulieren voor de leerkrachten en voor de directie/cultuurcoördinatoren. Ingevulde formulieren komen terecht op het Projectenbureau Haagse Musea en bij het betreffende museum waar de les is gevolgd. Door het invullen van de formulieren draagt u bij aan het zo optimaal laten verlopen van het Cultuurmenu VO. Ook vindt er ieder jaar een klankbordvergadering plaats. Alle deelnemende scholen ontvangen hiervoor een uitnodiging. Na de lessen krijgt de leerkracht een brief uitgedeeld waarop staat hoe dit werkt, het is altijd vrijblijvend om hier aan deel te nemen.

Uitleg Leergebieden

Leergebied 'KUNST EN CULTUUR'

CKV en kunstvakken

Verschillende deelnemende Haagse Musea hebben uiteenlopende kunstcollecties. De lessen over 'Kunst en cultuur' van het Cultuurmenu VO 2.0 hebben als doel: een brede verdiepende bijdrage te leveren aan de oriëntatie van leerlingen op het gebied van kunst en cultuur. Deze lessen zijn een vervolg op de kerndoelen van Kunstzinnige oriëntatie van het primair onderwijs en de leerlijn van het Cultuurmenu PO: kennismaken met cultureel erfgoed. De leerlingen kunnen gedurende drie jaar, ieder jaar een museumles volgen bij tentoonstellingen of vaste collecties van diverse musea.

De leerlingen verdiepen hun kennis op het gebied van beeldende kunst en samenhang binnen de kunsten. Ze leren kunst in de maatschappelijke context te plaatsen en leren kunst beter begrijpen. Ze reflecteren op eigen werk en op het werk van beroemde kunstenaars.

Door in aanraking te komen met kunst ontdekken leerlingen dat je je als mens ook op verschillende creatieve manieren kunt uiten en dat dit verschillende betekenissen kan hebben; dat dit creatieve stuk ook in henzelf te vinden is, omdat iedereen in zichzelf voelt dat er dingen leven die je alleen kunt uiten op een andere manier dan met woorden. Een belangrijk leeraspect is dat leerlingen ontdekken wat kunst voor henzelf kan betekenen.

Leergebied 'BURGERSCHAP'

Den Haag heeft meer dan 20 musea/erfgoedinstellingen, herinneringscentra maar ook een stads- en een nationaal archief. Hier zijn naast alle kunstcollecties ook allerlei andere soorten collecties te vinden, waaronder historische collecties, ook is er immaterieel cultureel erfgoed en gebouwd erfgoed. Binnen het vak Burgerschap oriënteren de leerlingen zich op het collectiegebied van 9 deelnemende musea. Het doel van de lessen is: een brede verdie-

pende bijdrage te leveren aan de kennis van leerlingen van verschijnselen uit de actuele werkelijkheid vanuit maatschappelijke, geschiedkundige, aardrijkskundige en filosofische context. Binnen de lessen staat de persoonlijke betrokkenheid van de leerlingen centraal. Ze worden in de lessen gestimuleerd om vragen te stellen, hun inlevingsvermogen te vergroten, een open en verkennende houding als doel en middel te hebben en een eigen standpunt te bepalen. De leerlingen leren om te werken met bronnen en onderzoeksobjecten welke zijn afgestemd op het niveau van de klas. De museumlessen hebben als doel een bijdrage te leveren aan het opbouwen van een persoonlijk kader, waardoor leerlingen de wereld in al haar complexiteit beter leren begrijpen. De inhoud van het leergebied Burgerschap wordt door huidige ontwikkeling van de kerndoelen steeds concreter en wij gaan daar als musea in mee door dit nauwkeurig te volgen.

Binnen iedere les wordt gewerkt aan de burgerschapsvorming van de leerlingen. Ieder museum geeft les aan een vooraf bepaald leerjaar. Daardoor is de lesinhoud zoveel mogelijk afgestemd op het schoolcurriculum, de leeftijd van de leerling en de leerstof die op school gegeven wordt.

Belangrijk is het voor leerlingen door middel van museumbezoek vrij en daardoor creatief te leren denken. Zelfkennis, verbinding ervaren met de lesstof en jezelf hierin een plaats geven is hierbij een belangrijk aspect. We verlangen allemaal naar een betere wereld, die rechtvaardiger, socialer, gezonder en veiliger is, waar de democratie versterkt wordt en er gelijke kansen zijn voor iedereen. Onder de noemer 'Burgerschapsonderwijs' werken zowel scholen als musea hieraan.

Kijk voor doelstellingen, didactische aanpak en aansluiting bij belangrijke maatschappelijke aandachtgebieden op de website: cultuurmenu.nl/voortgezetonderwijs

Leergebied:
BURGERSCHAP

Hoofdthema: samenleving

Subthema: identiteit

Klas 1 t/m 3

Praktijkonderwijs,
alle vmbo-niveaus en havo/vwo

Aansluiting bij kerndoelen:
Nederlands 1,4 / mens en maatschappij 37, 40, 43 SLO

Vakken:
geschiedenis, maatschappijleer

Lesmateriaal:
het voorbereidend en/of verwerkend lesmateriaal staat op www.cultuurmenu.nl/voortgezet-onderwijs

Aantal leerlingen en begeleiding:
maximaal 30 leerlingen
en 1 begeleider per 15 leerlingen

Haags Historisch Museum

Aan de slag als museummedewerker

In een museum ontdek je bijzondere voorwerpen en verhalen van vroeger. Maar die zijn daar natuurlijk niet zomaar! In een museum werken mensen die onderzoek doen, mensen die de voorwerpen verzorgen, mensen die het museum bewaken en mensen die bezoekers rondleiden. Tijdens deze museumles van het Haags Historisch Museum – die vanwege een grootse vernieuwing plaatsvindt in de Gevangenpoort – ontdek je niet alleen de spannende geschiedenis van misdaad en straf, maar ook de verschillende beroepen van een museum. Aan de hand van interactieve opdrachten ga je daarna zelf aan de slag als museummedewerker.

Welk museumberoep past bij jou?

Doelstellingen van de les

Leren wat een museum is en welke betekenis een museum voor jou kan hebben; bronnen en broninformatie onderzoeken en ontdekken; ontdekken welke verschillende soorten werkzaamheden er zijn in het museum en welke beroepen hierbij horen.

Let op: Het Haags Historisch Museum is momenteel gesloten voor een grootse vernieuwing. Deze les vindt in schooljaar 2026-2027 daarom plaats in Rijksmuseum De Gevangenpoort (Buitenhof 33, Den Haag).

Leergebied:
BURGERSCHAP

Hoofdhema: samenleving

Subthema: solidariteit

Klas 1 t/m 3

Praktijkonderwijs, alle vmbo-niveaus
en havo/vwo

Aansluiting bij kerndoelen:
39 en 40 van SLO

Vakken:
geschiedenis, maatschappijleer

Lesmateriaal:
het voorbereidende en/of
verwerkende lesmateriaal staat op
[www.cultuurmenu.nl/voortgezet-
onderwijs](http://www.cultuurmenu.nl/voortgezet-
onderwijs)

Aantal leerlingen en begeleiding:
maximaal 30 leerlingen en
2 begeleiders

Rijksmuseum de Gevangenpoort

Van alle kanten bekeken

Als jij wordt beschuldigd van een misdaad zal een advocaat jou helpen tegenover de rechter. Maar hoe ging dat eeuwen geleden? Deze les gaat over Kees, een jongen die in de zeventiende eeuw betrokken raakte bij een criminele bende. Wat gebeurde er met hem nadat hij werd opgepakt en wie kon hem helpen? In deze les bekijken de leerlingen een strafzaak uit de zeventiende eeuw 'van alle kanten', door in de huid te kruipen van verschillende personen uit die tijd.

Doelstellingen van de les

De leerlingen krijgen inzicht in het verleden van martelen en straffen en leren waarom bepaalde strafmethodes in het heden niet meer gebruikt worden. Ze leren door middel van een rollenspel onder andere wat het werk van een advocaat en/of rechter inhoudt.

© Kim VerKade

© Robert Lagendijk

Leergebied: BURGERSCHAP

Hoofdthema: samenleving

Subthema: participatie

Klas 3

Voor alle vmbo-niveaus
en havo/vwo

Aansluiting bij kerndoelen:
8, 9, 36, 48, 49 van de SLO

Vakken:

Nederlands, maatschappijleer en
burgerschap

Lesmateriaal:

het voorbereidende en/of verwerkende lesmateriaal staat op www.cultuurmenu.nl/voortgezet-onderwijs

Aantal leerlingen en begeleiding:
maximaal 32 leerlingen en
2 begeleiders

Literatuurmuseum/Kinderboekenmuseum

Laat je horen!

Leerlingen worden uitgedaagd hun standpunt over maatschappelijke en actuele thema's op een creatieve manier te verwoorden. In de expositie Back Street ervaren leerlingen op inspirerende wijze de kracht van taal. Na het bezoek aan de tentoonstelling gaan de leerlingen taal inzetten om hun mening te uiten door middel van het maken van een eigen spoken word piece. De tentoonstelling Back Street is een literair avontuur. De leerlingen worden via donkere steegjes naar tien verschillende ruimtes geleid waar ze middels interactieve spellen aan de slag gaan met taal en verhalen. Zo kunnen de leerlingen onder andere gokken op literaire verhalen in het Casino, maken ze kennis met de expressieve wereld van spoken word in het Protesthok en leren ze verleiden met taal in de Limousine.

Doelstellingen van de les

De leerlingen raken geïnspireerd door de kracht van taal en spoken word en leren hun gedachten en gevoelens op een creatieve manier te verwoorden.

Leergebied:
BURGERSCHAP

Hoofdthema: samenleving

Subthema: Invloed digitale
technologie & media

Klas 3

Klas 1 t/m 3 voor praktijkonderwijs,
alle vmbo-niveau's en havo/vwo

Aansluiting bij kerndoelen:
18,19,20,21,23,24,28 SLO

Vakken:

Burgerschap, Maatschappijleer,
techniek

Lesmateriaal:

het voorbereidende en/of verwerkende lesmateriaal staat op www.cultuurmenu.nl/voortgezet-onderwijs

Aantal leerlingen en begeleiding:
maximaal 32 leerlingen en minimaal 1 begeleider per 15 leerlingen

Nationaal Videogame Museum

Level up! Wordt een slimme gamer

Leerlingen ontdekken op een interactieve manier dat videogames een maatschappelijke impact hebben en worden uitgedaagd om daar een standpunt over in te nemen. Leerlingen gaan in teams aan de slag met uitdagende missies. Ze onderzoeken welke vaardigheden er ontwikkeld worden door te gamen, gaan in gesprek over verantwoord gamen, discussiëren over gameverslaving, bedenken hun eigen game pitch en natuurlijk is er ruimte om games uit te proberen. Na elke geslaagde missie worden er munten verdiend. Het team met de meeste munten, wint een prijs.

Doelstellingen van de les

- Leerlingen leren wat de maatschappelijke impact van Videogames kunnen zijn;
- Leerlingen leren hoe je verantwoord en veilig kunt gamen;
- Leerlingen leren om te gaan met verschillende meningen/visies en hun eigen mening te onderbouwen.

Let op: in december 2026 verhuist het museum naar een nieuw pand. De busmaatschappij is op de hoogte van de juiste locatie. Gaat de klas met de fiets, controleer op de website nationaalvideogamemuseum.nl waar de les plaats vindt.

Leergebied:
BURGERSCHAP

Hoofdtthema: oorlog en vrede

Subthema: vrede en
internationaal recht

Klas 1 t/m 3

Praktijkonderwijs, alle vmbo-niveaus
en havo/vwo

Aansluiting bij kerndoelen:
37, 40, 47 van de SLO

Vakken:
geschiedenis, maatschappijleer

Lesmateriaal:
het voorbereidende en/of verwerkende lesmateriaal staat op www.cultuurmenu.nl/voortgezet-onderwijs

Aantal leerlingen en begeleiding:
maximaal 25 leerlingen en
2 begeleiders

Vredespaleis

Vrede door recht

In het Visitors Centre van het Vredespaleis ontdekken leerlingen hoe ideeën over oorlog en vrede in de loop van de tijd zijn veranderd. Tijdens de Haagse Vredesconferenties van 1899 en 1907 kwamen leiders uit de hele wereld bijeen om te spreken over ontwapening. Deze conferenties leidden tot de bouw van een onafhankelijke plek voor rechtspraak: het Vredespaleis. Dit bijzondere gebouw staat in het centrum van Den Haag en opende haar deuren in 1913.

In het Vredespaleis zijn twee internationale gerechtshoven gevestigd: het Permanente Hof van Arbitrage en het Internationaal Gerechtshof. Deze hoven helpen conflicten tussen landen en internationale organisaties te beslechten en werken zo dagelijks aan het voorkomen van oorlog en het bevorderen van vrede.

Deze les vindt plaats in het Visitors Centre van het Vredespaleis. Tijdens de les gaat de klas niet het Vredespaleis zelf bezoeken, dat is vanwege het werk van de beide gerechtshoven in het Vredespaleis helaas niet mogelijk.

Doelstellingen van de les

Leerlingen maken kennis met de waarde en werken van Internationaal Recht en de wijze waarop er in het Vredespaleis gewerkt wordt aan vrede.

Leergebied:
BURGERSCHAP

Hoofdthema: oorlog en vrede

Subthema: keuzes maken
in oorlogstijd

Klas 1 t/m 3

Praktijkonderwijs,
alle vmbo-niveaus en havo/vwo

Aansluiting bij kerndoelen:
29, 31, 37, 40, 43, 47 van de SLO

Vakken:
geschiedenis, maatschappijleer en
techniek

Lesmateriaal:
het voorbereidend en/of verwer-
kend lesmateriaal staat op
[www.cultuurmenu.nl/voortgezet-
onderwijs](http://www.cultuurmenu.nl/voortgezet-
onderwijs)

Aantal leerlingen en begeleiding:
maximaal 30 leerlingen
en 1 begeleider per 15 leerlingen

Museum Molen de Vlieger

Onderduiken, een risico voor onderduikers en bewoners

Tijdens de Tweede Wereldoorlog moesten tienduizenden mensen zich verschuilen om uit handen van de Duitsers te blijven. Onder hen waren verzetsstrijders, weigeraars van werk in Duitsland, maar vooral veel Joodse mensen. Die laatsten werden door de Duitsers vervolgd alleen om het feit dat ze Joods waren.

De mensen die deze onderduikers onderdak boden, namen daarmee een groot risico. Op het verbergen van gezochte personen stonden zware straffen. Toch nam molenaarsweduwe Lena Zonderop dit risico toen ze vanaf de zomer 1942 drie Joodse mensen onderdak bood in haar molen De Vlieger in Voorburg. In deze meer dan vierhonderd jaar oude poldermolen is nog steeds de ruimte te zien, waarin deze Joodse mensen zich tijdens huiszoekingen door de 'Grüne Polizei' verborgen hebben gehouden.

De klas wordt ontvangen in de naast de molen gelegen kinderboerderij, waar ze een algemene inleiding krijgen over vervolging en onderduiken in de Tweede Wereldoorlog. Daarnaast maken zij kennis met het toenmalige molenaarsgezin en de onderduikers.

Vervolgens gaan de leerlingen naar de molen, waar ze in groepjes verschillende plekken bekijken waar de Joodse onderduikers hebben geleefd en zich verborgen hebben gehouden. Daarbij wordt ook algemene informatie over de functie van een poldermolen en het leven en werk van een poldermolenaar gegeven.

Doelstellingen van de les

De leerlingen verwerven tijdens deze les kennis over vervolging en onderduiken tijdens de Tweede Wereldoorlog. Daarbij worden ze geconfronteerd met de moeilijke keuzes die zowel de onderduikers als hun gastheren of – vrouwen moesten maken in de oorlogssituatie. Daarnaast krijgen ze een beeld van de mogelijkheden die molens boden voor het verbergen van mensen, maar ook van de beperkingen die het leven in een molen voor de onderduikers had. Tenslotte komen ze het een en ander te weten over het werk van de molenaar en de rol van de poldermolen in de waterhuishouding.

*De lessen vinden plaats in maart en april 2027

Leergebied:
BURGERSCHAP

Hoofdthema: oorlog en vrede

Subthema: belang van
vrijheid en recht

Klas 1 t/m 3

Praktijkonderwijs, alle vmbo-niveaus
en havo/vwo

Aansluiting bij kerndoelen:
37, 40, 43, 47

Vakken:
geschiedenis, maatschappijleer,
burgerschap

Lesmateriaal:
het voorbereidende en/of verwerkende lesmateriaal staat op www.cultuurmenu.nl/voortgezet-onderwijs

Aantal leerlingen en begeleiding:
maximaal 35 leerlingen en
2 begeleiders

Nationaal Monument Oranjehotel

Achter de tralies van de Tweede Wereldoorlog

(Oranjehotel Junior)

Het Oranjehotel was de bijnaam voor de Scheveningse gevangenis tijdens de Tweede Wereldoorlog. De Duitse bezetter hield hier ruim 25.000 mensen gevangen. In dit lesprogramma daagt het Nationaal Monument Oranjehotel leerlingen van 10 tot 16 jaar uit na te denken over rechten en vrijheid. Hoe is het om te moeten leven in een land waarin je niet mag zijn wie je bent. Waar je niet kan doen wat je wilt en waar je vrijheid beperkt wordt? In oude gevangencellen ontdekken leerlingen aan de hand van persoonlijke verhalen van de gevangenen uit het Oranjehotel wat zich hier tijdens de Duitse bezetting afspeelde.

Doelstellingen van de les

De leerlingen herkennen oorzaken en gevolgen van de ondermijning van de Nederlandse rechtsstaat tijdens de Duitse bezetting (1940 – 1945) en krijgen kennis over en inzicht in het belang van de rechtsstaat voor de huidige vrijheid van de Nederlandse burger.

Leergebied:
BURGERSCHAP

Hoofdthema: vrijheid en
gelijkheid

Subthema: migratie

Klas 1 t/m 3

**Voor alle vmbo-niveaus
en havo/vwo**

Aansluiting bij kerndoelen:
48, 50, 51 en 52 van de SLO

Vakken:
geschiedenis, kunst/CKV

Lesmateriaal:
het voorbereidende en/of verwerkende lesmateriaal staat op www.cultuurmenu.nl/voortgezet-onderwijs

Aantal leerlingen en begeleiding:
maximaal 30 leerlingen en
2 begeleiders

Afdeling Monumentenzorg gemeente Den Haag

Je ging op reis en je nam mee?

De leerlingen maken kennis met de achtergronden en geschiedenis van de naar Nederland verhuisde/geëmigreerde bevolking uit Nederlands-Indië en Indonesië.

In het centrum van Den Haag maken ze kennis met Indisch erfgoed. De leerlingen krijgen een rondleiding langs drie monumenten en voeren daar opdrachten uit. Ook bezoeken ze een locatie waar ze kennismaken met de cultuur en de verhalen uit de Indische gemeenschap.

Doelstellingen van de les

De leerlingen maken kennis met Indisch erfgoed in het centrum van Den Haag. De leerlingen maken kennis met achtergronden/geschiedenis van naar Nederland verhuisde/geëmigreerdebevolking uit Nederlands-Indië en Indonesië. De leerlingen weten na de les dat de Indonesische keuken is meegenomen naar Nederland en dat dit een rijke culinaire inspiratiebron is geworden. De leerlingen vragen zich af wat ze zouden willen meenemen van hun eigen land/eigen cultuur als ze zouden gaan emigreren.

Leergebied:
KUNST EN CULTUUR

Hoofdthema: cultureel
erfgoed/beeldende kunst

Subthema: schilderkunst
Haagse school

Klas 1 t/m 3

Praktijkonderwijs, alle vmbo-niveaus
en havo/vwo

Aansluiting bij kerndoelen:
48, 50, 51 en 52 van de SLO

Vakken:
geschiedenis en kunst/CKV

Lesmateriaal:
het voorbereidend en/of verwerkend
lesmateriaal staat op
[www.cultuurmenu.nl/voortgezet-
onderwijs](http://www.cultuurmenu.nl/voortgezet-
onderwijs)

Aantal leerlingen en begeleiding:
maximaal 30 leerlingen en
2 begeleiders

Muzee Scheveningen

Scheveningen in beeld

Kom naar Muzee en waan je in vroegere tijden. Laat je net als H.W. Mesdag en zijn tijdgenoten inspireren door het pittoreske vissersdorp, de lokale bevolking en het opkomende toerisme. We leren over het Scheveningen van toen en ontdekken de stijl van de Haagse School. We bekijken met een schilderssoog het werk van verschillende kunstenaars en maken vervolgens zelf een impressionistische schets.

Doelstellingen van de les

Door deze les krijgen de leerlingen inzicht in de ontwikkeling van Scheveningen van vissersdorp tot badplaats. Ze zien hoe diverse schilders het leven van alledag van het vissersdorp en het opkomende toerisme in de badplaats in hun schilderijen verbeeld hebben.

Leergebied:
KUNST EN CULTUUR

Hoofdthema: cultureel erfgoed/beeldende kunst

Subthema: schilderkunst en het fenomeen panorama

Klas 1 t/m 3

Praktijkonderwijs, alle vmbo-niveaus en havo/vwo

Aansluiting bij kerndoelen:
48, 50, 51 en 52 van de SLO

Vakken:
kunst/CKV, sociale geschiedenis

Lesmateriaal:
het voorbereidende en/of verwerkende lesmateriaal staat op www.cultuurmenu.nl/voortgezet-onderwijs

Aantal leerlingen en begeleiding:
maximaal 30 leerlingen en 2 begeleiders

Museum Panorama Mesdag

Stap in het grootste schilderij van Nederland

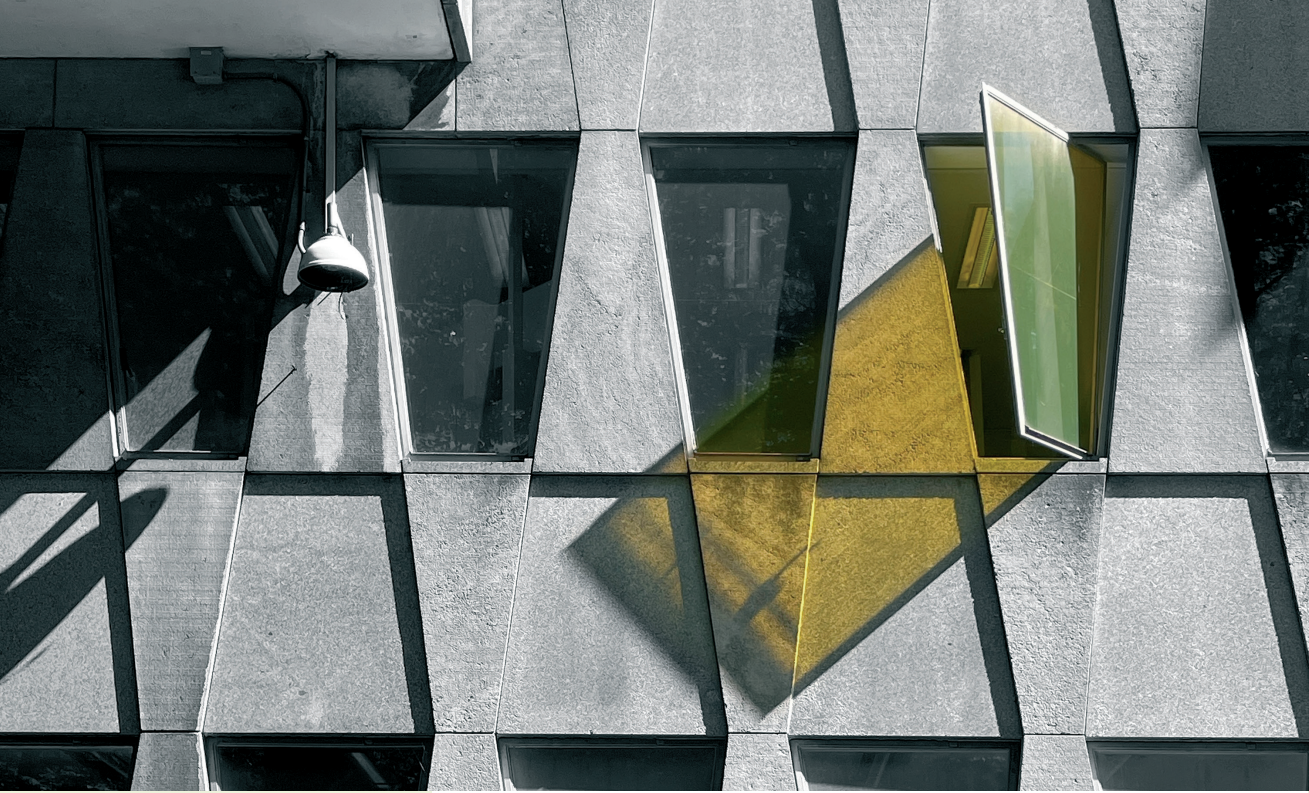
Leerlingen bezoeken het Panorama Mesdag en ondergaan de geweldige illusie van Scheveningen in 1881. Ze ontdekken hoe dieptewerking op het platte vlak werkt.

Het Panorama werd geschilderd door Hendrik Willem Mesdag, Sientje Mesdag-van Houten en verschillende andere bevriende kunstenaars.

Meneer en mevrouw Mesdag toonden in 1881 met het Panorama de schoonheid van het landschap rondom Scheveningen. De leerlingen denken na over hun eigen ideale landschap, dit idee werken ze uit met aquarelkrijt en potlood, waarna ze experimenteren met een caleidoscoop opstelling waardoor het idee van een panorama ontstaat.

Doelstellingen van de les

Kijken, met elkaar in gesprek gaan en het ook daadwerkelijk zelf doen. Kennismaken met het Panorama, het schildersechtpaar Hendrik Willem Mesdag en Sientje Mesdag-van Houten. Het ervaren van de geweldige illusie van Scheveningen anno 1881. In de workshop ontdekken de leerlingen de suggestie van ruimte op het platte vlak.

Leergebied:
KUNST EN CULTUUR

**Hoofdthema: cultureel
erfgoed/beeldende kunst**

**Subthema: betekenis
van hedendaagse kunst**

Klas 1 t/m 3

**Praktijkonderwijs, alle
vmbo-niveaus en havo/vwo**

Aansluiting bij kerndoelen:
2, 3, 36, 39, 42, 54, 55 en 56 van
de SLO

Vakken:
kunst/CKV, geschiedenis

Lesmateriaal:
het voorbereidend en/of verwerk-
kend lesmateriaal staat op
www.cultuurmenu.nl/
voortgezetonderwijs

Aantal leerlingen en begeleiding:
maximaal 30 leerlingen en
1 begeleider per 10 leerlingen

West Den Haag

Escape Room

Kunstinstelling West zit in de voormalige Amerikaanse ambassade; een mysterieus gebouw met veel geschiedenis. Hier vertoont West hedendaagse kunst, waarover de leerlingen een introductie zullen krijgen, voordat ze afdalen naar een andere wereld: de donkere kelder van het pand. Ze krijgen een kijkje achter de schermen. In verschillende hoeken van de kelder gaan de leerlingen aan de slag in groepjes om te kunnen ontsnappen uit de escape rooms. Zo zullen ze leren over de geschiedenis van de ambassade, architectuur en kunst. Samenwerken staat voorop! Alleen zo lossen ze de puzzels op, krijgen ze sloten open en vinden ze de weg naar boven.

Doelstellingen van de les

Het programma bestaat uit een interactieve rondleiding, waarna de leerlingen in groepen worden verdeeld en een escape room gaan oplossen. Zo leren ze door samen te werken over de geschiedenis van de Amerikaanse ambassade en komen ze in aanraking met hedendaagse kunst.

Leergebied:
KUNST EN CULTUUR

Hoofdthema: cultureel
erfgoed/beeldende kunst

Subthema: betekenis van
de kracht van het beeld/
Illustraties

Klas 1

Voor alle vmbo-niveaus
en havo/vwo

Aansluiting bij kerndoelen:
48, 50, 51 en 52 van de SLO

Vakken:
Nederlands, kunst/CKV

Lesmateriaal:
het voorbereidende en/of
verwerkende lesmateriaal staat op
[www.cultuurmenu.nl/voortgezet-
onderwijs](http://www.cultuurmenu.nl/voortgezet-
onderwijs)

Aantal leerlingen en begeleiding:
maximaal 30 leerlingen en
2 begeleiders

Literatuurmuseum/Kinderboekenmuseum

Wat was er eerst? Het woord of het beeld?

Leerlingen kruipen in de huid van een illustrator en denken na over hoe een fragment uit een tekst in beeld gevangen kan worden. Heeft de illustrator dit letterlijk gedaan of juist gebruikgemaakt van zijn fantasie? Is er eerst tekst en volgt daarbij een illustratie of andersom? Hoe werken schrijver en illustrator samen? Middels teken- en kijkopdrachten stappen leerlingen in de rol van illustrator en denken ze na over techniek en kleurgebruik, leren ze beargumenteren wat ze wel en niet mooi vinden en schrijven ze hun eigen verhalen bij illustraties.

Doelstellingen van de les

De leerlingen maken kennis met illustraties als kunstvorm. Ze onderzoeken op actieve wijze de verschillen, ontdekken hoe fantasie werkt en hoe woord en beeld elkaar aanvullen.

Leergebied:
KUNST EN CULTUUR

Hoofdthema: cultureel erfgoed/beeldende kunst

Subthema: betekenis van de kracht van het beeld/ Illustraties

Klas 1

Voor alle vmbo-niveaus en havo/vwo

Aansluiting bij kerndoelen: 48, 50, 51 en 52 van de SLO

Vakken:
Nederlands, kunst/CKV

Lesmateriaal:
het voorbereidende en/of verwerkende lesmateriaal staat op www.cultuurmenu.nl/voortgezet-onderwijs

Aantal leerlingen en begeleiding:
maximaal 30 leerlingen en 2 begeleiders

Rijksmuseum Meermanno (Voorheen Huis van het boek)

Zoek het boek!

Hoe hoort een boek er uit te zien? Heeft een boek altijd bladzijden? Lees je het van voor naar achteren? Hoe klein is het kleinste boek? In de museumles *Zoek het boek!* maken de leerlingen kennis met de verschillende vormen die een boek kan hebben. Vroeger én in de toekomst.

In het oudste boekenmuseum van de wereld komen de leerlingen kleitabletten, papyrusrollen en middeleeuwse handschriften van perkament tegen. Maar ze zien ook boeken die meer kunstwerk dan boek zijn. Of kan het allebei? Tot slot gaan ze zelf op simpele wijze een mini boekje maken in de drukkerij van het museum.

Doelstellingen van de les

De leerlingen maken kennis met de geschiedenis van het boek en leren dat een boek er niet altijd heeft uitgezien zoals hij er nu uit ziet. Ook worden de leerlingen uitgedaagd om na te denken over de toekomst van het boek en de functie die het heeft in de maatschappij. Aan de hand van een creatieve opdracht wordt de theorie met de praktijk gecombineerd en krijgt de leerling meer begrip voor oude ambachten en moderne technieken.

Leergebied:
KUNST EN CULTUUR

Hoofdthema: cultureel
erfgoed/beeldende kunst

Subthema: nieuwe en
moderne kunst en de rol van
de kunstenaar

Klas 1 t/m 3

Praktijkonderwijs, alle vmbo-niveaus
en havo/vwo; de benadering wordt
aangepast aan het schoolniveau

Aansluiting bij kerndoelen:
36, 48, 49, 50 en 52 van de SLO

Vakken:
beeldend/CKV

Lesmateriaal:
voorbereidend lesmateriaal
(werkblad)

Aantal leerlingen en begeleiding:
maximaal 30 leerlingen,
1 begeleider per 15 leerlingen

Kunstmuseum Den Haag

Wonen in een schilderij

Wat is het verschil tussen kunst voor de sier, en kunst met een functie, zoals meubels of gebouwen? Kun je die eigenlijk wel los van elkaar zien?

Voor sommige kunstenaars is het ontwerpen van meubels en interieur net zo belangrijk als beeldhouwen en schilderen. In *Wonen in een schilderij* maken leerlingen kennis met De Stijl en de Nieuwe Kunst, twee stromingen waarin toegepaste en autonome kunst in elkaar overlopen. Aan de hand van bouw- en tekenopdrachten gaan leerlingen zelf aan de slag met het ontwerpen van een mooiere wereld. Daarbij komen ook bredere maatschappelijke vragen aan bod. Want welke rol spelen ontwerpers in de samenleving? Hoe verandert technologie het maken van kunst? En kunnen kunstenaars bijdragen aan maatschappelijke veranderingen?

Doelstellingen van de les

Leerlingen maken kennis met De Stijl en de Nieuwe Kunst, en de bijbehorende maatschappelijke opvattingen van de kunstenaars. Ze vergelijken autonome kunstwerken met toegepaste kunst, en leren de kenmerken van een stijlperiode te herkennen binnen verschillende kunstdisciplines. Daarnaast onderzoeken leerlingen de wisselwerking tussen maatschappelijke ontwikkelingen en kunst.

Leergebied:
KUNST EN CULTUUR

Hoofdthema: cultureel
erfgoed/beeldende kunst

Subthema:
kunst/fotografie,
techniek

Klas 1 t/m 3

Voor alle vmbo-niveaus
en havo/vwo; de benadering wordt
aangepast aan het schoolniveau

Aansluiting bij kerndoelen:
48, 49, 50 en 52 van de SLO

Vakken:
beeldende kunst/CKV

Lesmateriaal:
voorbereidend lesmateriaal
(werkblad)

Aantal leerlingen en begeleiding:
maximaal 30 leerlingen,
1 begeleider per 15 leerlingen

Fotomuseum Den Haag

Snapshot of meesterwerk?

In de actuele fototentoonstelling onderzoeken de leerlingen het vakmanschap van de fotograaf, en de zeggingskracht van een beeld. Er wordt nagedacht over de eisen die we aan kunstwerken stellen en wanneer we een foto als kunst beschouwen (of juist niet). Het verschil met amateurfotografie, en de interactie tussen schilderkunst en fotografie komen hierbij aan bod.

Doelstellingen van de les

Leerlingen duiken in verschillende vormen van fotografie. Zij onderzoeken daarbij hoe aspecten van de vormgeving en de voorstelling bijdragen aan de werking en zeggingskracht van een foto. Ook krijgen de leerlingen een beeldende opdracht, waarin een bepaald aspect van fotografie verdiepend wordt onderzocht.

Leergebied:
KUNST EN CULTUUR

Hoofdthema: cultureel erfgoed/beeldende kunst

Subthema: verzamelen, schilderkunst en kunstobjecten

Klas 1 t/m 3

Voor alle vmbo-niveaus en havo/vwo

Aansluiting bij kerndoelen:
50, 52 van de SLO

Vakken:
kunst/CKV

Lesmateriaal:
het voorbereidende en/of verwerkende lesmateriaal staat op www.cultuurmenu.nl/voortgezet-onderwijs

Aantal leerlingen en begeleiding:
maximaal 30 leerlingen en 2 begeleiders

De Mesdag Collectie

Mesdag: meester en verzamelaar

Hendrik Willem Mesdag leefde in de 19de eeuw en was naast beroemd zeeschilder ook een fanatiek kunstverzamelaar - samen met zijn vrouw, kunstenaar Sientje Mesdag-van Houten. Maar wat verzamelden ze nou precies, en waarom juist dát? Tijdens hun bezoek ontdekken de leerlingen wat de Mesdags zo fascineerde in het werk van andere kunstenaars. Onder begeleiding van een museumdocent onderzoeken ze het verband tussen de Mesdags als schilders en de Mesdags als verzamelaars. Ze analyseren de vormgeving en voorstelling van bijzondere kunstwerken uit de 19de eeuw en formuleren daar vervolgens hun eigen mening over. In De Mesdag Collectie gaan de leerlingen terug in de tijd, en ervaren ze de bijzondere sfeer van het museum dat Mesdag voor zijn verzameling liet bouwen.

Doelstellingen van de les

De leerlingen maken kennis met een aantal hoogtepunten uit De Mesdag Collectie. De leerlingen worden gestimuleerd onderzoeksvaardigheden toe te passen om zich een beeld te vormen van de Mesdags ontwikkeling als schilders en verzamelaars, en ook van het verband hiertussen. De leerlingen beschouwen enkele werken uit De Mesdag Collectie vanuit de invalshoeken 'traditie en innovatie' en 'individueel en coöperatief'. Ze kunnen bij ten minste één werk uit De Mesdag Collectie een mening geven en onderbouwen.

Leergebied:
KUNST EN CULTUUR

Hoofdthema: cultureel
erfgoed/beeldende kunst

Subthema:
kunst/fotografie,
Domein: "meemaken en
betekenis geven"

Klas 1 & 2

Praktijkonderwijs, alle vmbo niveaus
en havo/vwo

Aansluiting bij kerndoelen:

Burgerschap 18,20
Mens & maatschappij 25,26,28
Mens & Natuur 33
Kunst en cultuur 42
Beweging 43, 44, 45

Vakken:

geschiedenis, aardrijkskunde, biologie, lichamelijke opvoeding en CKV

Lesmateriaal:

het voorbereidend en/of verwerkend lesmateriaal staat op www.cultuurmenu.nl/voortgezet-onderwijs

Voorafgaande aan een expeditie is er een online opdracht om goed voorbereid op reis te gaan!

Aantal leerlingen en begeleiding:

maximaal 30 leerlingen,
minimaal 2 begeleiders

Expeditie Doggerland

De Zandmotor, Kijkduin

Expeditie Doggerland biedt belevenisvolle programma's voor de middelbare school met een archeologische insteek. Op een actieve en zintuiglijke manier leren uw leerlingen over het laatpleistoceen en het holoceen. Tijdens de expeditie gaan wij in op de warme en koude perioden sinds het Emiën en leren wij over migratieroutes van neanderthalers en moderne mensen.

Samen gaan wij op zoek naar de sporen van onze voorouders.

We spelen een strandspel en leren strandvondsten determineren. Is het steen of vuursteen? Hoe ruikt vuursteen eigenlijk? Kortom een leerzaam uitje met de wind in haren. Ga je met ons mee op expeditie?

Let op: Neem geen zware tas mee en kleeft je bewust. Bij deze activiteit mag je telefoon niet meedoen!

Komt de groep met de bus? De groep wordt afgezet bij Hoek van Hollandlaan 20 (eindhalte, keerlus voor de Bus 23, 24 en 26). Wij wachten daar de klas op en wij lopen via het wandelpad naar de dichtstbijzijnde strandopgang. Indien een groep met de fiets komt, spreken wij af bij de fietsenstalling van Strandslag 2 en wachten wij daar de groep op.

Doelstellingen van de les

Het programma bestaat uit een wandeling, een interactief programma met diverse strandspellen waarop vervolgens de leerlingen met een opdracht het strand op worden gestuurd. Leerlingen leren over het kunstmatige schiereiland 'De Zandmotor' dat ons beschermt tegen de zeespiegelstijging, over zandsuppletie voor de Nederlandse kust en de correlatie met vinden van een aanzienlijk aantal prehistorische artefacten.

Colofon

Uitgave

Stichting Gezamenlijke Projecten Haagse Musea

Projectenbureau Haagse Musea

Postbus 30313

2500 GH Den Haag

Telefoon 070 3381458

Tekst Sandra Bal, Hoofd Projectenbureau Haagse Musea

16 deelnemende musea/erfgoedinstellingen

Redactie Werkgroep Educatie, SGPHM

Omslagfoto's Chelsey Honders

Fotografie binnenwerk Chelsey Honders en de deelnemende musea/erfgoedinstellingen

Ontwerp en illustraties Eindeloos

Ontwerp website Ed van den Heuvel/
webdesign

Datum mei 2026

Met dank aan Lyanca van de Groep,
curriculumontwikkelaar SLO

Met dank aan:

Deelnemende musea

Expeditie Doggerland

Locatie op Kijkduin
Deltapromenade 552
2554GX Den Haag
Contactpersoon: Sander Westerduin, 0618598966

fotomuseum den haag

Fotomuseum Den Haag

Stadhouderslaan 43,
2517 HV Den Haag
070 3381120
(Sarah van Aggelen &
Tahnee Fraser)
reserveringen@kunstmuseum.nl
www.fotomuseumdenhaag.nl

Den Haag

Gemeente Den Haag

Afdeling Monumentenzorg en Welstand

Spui 70, 2511 BT Den Haag
070 3534083 (Elise Mutter)
monumentenzorg@denhaag.nl
www.monumentenzorgdenhaag.nl

Haags Historisch Museum

Haags Historisch Museum

Korte Vijverberg 7
2513 AB Den Haag
070-3123065
(Ellen Heijne)
educatie@haagshistorisch-
museum.nl
www.haagshistorischmuseum.nl

Het Haags Historisch Museum is tijdelijk gesloten voor een grootse vernieuwing. Daarom vinden lessen van het museum in het schooljaar 2026-2027 plaats op externe locaties.

Rijksmuseum Meermanno (Voorheen Huis van het boek)

Prinsessegracht 30
2514 AP Den Haag
070 3462700 (Winnifred Dijkstra)
reserveringen@huisvanhetboek.nl
www.huisvanhetboek.nl

Literatuurmuseum/ Kinderboekenmuseum

Prins Willem-Alexanderhof 5
2595 BE Den Haag
070 3339631
groepsbezoek@literatuurmuseum.nl
www.literatuurmuseum.nl

KUNSTMUSEUM DEN HAAG

Kunstmuseum Den Haag

Stadhouderslaan 41
2517 HV Den Haag
070 3381 120
(Sarah van Aggelen &
Tahnee Fraser)
reserveringen@kunstmuseum.nl
www.kunstmuseum.nl

De Mesdag Collectie

Laan van Meerdervoort 7f
2517 AB Den Haag
Tel 070 3621434
info@demesdagcollectie.nl

Museum Panorama Mesdag

Zeestraat 65
2518 AA Den Haag
070 3106665 (Marije Beckers)
info@panorama-mesdag.nl
www.panorama-mesdag.nl

Muzee Scheveningen

Neptunusstraat 92
2586 GT Scheveningen
070 3500830
educatie@muzee.nl
www.muzee.nl

Molen De Vlieger

Essepad 3
2272 JS Voorburg
06 42834251 (Ernie Kraal)
info@molendevlieger.nl
www.molendevlieger.nl

Nationaal Monument Oranjehotel

Van Alkemadelaan 1258,
2597 BP Den Haag
070 2228070
reserveringen@oranjehotel.org
www.oranjehotel.org

Nationaal

Videogame Museum

Huidige adres: Luxemburglaan
1, 2711 BT Zoetermeer
(Vanaf januari 2027) Nieuwe
adres: Stadhuisplein 10, 2711
EC Zoetermeer
079 360 2718
(Tamara van Sprundel)
educatie@
nationaalvideogamemuseum.nl
nationaalvideogamemuseum.nl

Rijksmuseum de Gevangendoor

Rijksmuseum de Gevangendoor

Buitenhof 33, 2513 AH Den Haag
070 3460861
(Esther Merkestijn)
info@gevangendoor.nl
www.gevangendoor.nl

PEACE PALACE

Vredespaleis

Carnegieplein 2
2517 KJ Den Haag
070 3024242
reception@peacepalace.org
www.vredespaleis.nl

West

West Den Haag

Lange Voorhout 102
2514 JE Den Haag
06 34293461 (Anne Willemsen)
educatie@westdenhaag.nl
www.westdenhaag.nl

Organisatie Cultuurmenu

Projectenbureau
Haagse Musea
Postbus 30313
2500 GH Den Haag

Hoofd projectenbureau
Haagse Musea:

Sandra Bal
sbal@cultuurmenu.nl
tel. 070 3381458 (ma, di,
wo en do ochtend)

Medewerker secretariaat:

Ingrid Scholten
secretariaat@cultuur-
menu.nl
tel. 070 3381453 (ma en
di middag)

Roostervragen

Stuur een bericht via het account van de school via de homepage-berichten icoon 'stuur een bericht'. Of stuur een e-mail naar de roosterhelpdesk: cultuurmenu@bezoekplanner.nl

Hotline

Verhinderd binnen 24 uur doorgeven? Bel de hotline 0174 315090. Bereikbaar van 8.00 uur tot 17.00 uur op werkdagen.

Wilt u een reservering annuleren die niet binnen 24 uur plaatsvindt, wijzig dan in uw account de reservering en klik onderaan in het venster op knop 'Annuleren'.